

7.	ԻՐԱՎԱՔԱՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ LAW ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ
----	--

**ՄԻԱՎՈՐՎԱԾ ԱԶԳԵՐԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ԿԱՅՈՒՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ
ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ ԵՎ ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐԸ
(համեմատախրավական վերլուծություն)**

ՀՏԴ 342.4

DOI: 10.56246/18294480-2023.14-32

ՀԱԿՈՔՅԱՆ ՀՐԱՆՈՒԾ

Գավառի պետական համալսարանի և
ՀՀ պետական կառավարման ակադեմիայի դասախոս,
իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Էլփոստ՝ hranush.hranti@gmail.com

ՀԱԿՈՔՅԱՆ ՌՈՒԶԱՆՆԱ

Գավառի պետական համալսարանի ռեկտոր,
իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
Էլփոստ՝ ruzanna.hakobyan@mail.ru

Հոդվածը վերաբերում է Միավորված ազգերի կազմակերպության (ՄԱԿ) կողմից 2015թ. սեպտեմբերին ընդունված կայուն զարգացման նպատակների և 2015 թվականի դեկտեմբերին Հայաստանի Հանրապետության՝ սահմանադրական հանրաքվեի ճանապարհով փոփոխված Սահմանադրության համապատասխան դրույթների համեմատախրավական վերլուծությանը:

Հեղինակները, նկատի ունենալով ՄԱԿ-ի տասնյոթ գլոբալ նպատակները, վերլուծում են ՀՀ Սահմանադրության համապատասխան դրույթները: Արվում է այն եզրակացությունը, որ ՄԱԿ-ի կայուն զարգացման նպատակների մի մասն արտացոլված է ՀՀ Սահմանադրության մեջ՝ նորմ-նպատակներում, նաև ենթադրվում են համապատասխան հոդվածներում, սակայն բացակայում են կամ անկապար են դրանց կենսագործման կառուցակարգերը: Թեև ՄԱԿ-ի կողմից ընդունված կայուն զարգացման նպատակները միտված են մարդկության կայուն զարգացման ապահովմանը, հուսալի ապագայի կերպմանը, սակայն ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ այս տարի-

ների ընթացքում դրանք շոշափելի արդյունք չեն տվել, և կայուն զարգացման փոխարեն աշխարհը ցնցում են պատերազմներն ու ահաբեկչությունները, արձանագրվում են սոցիալական, տնտեսական, քաղաքական, գաղափարական լարվածության աճ, հումանիտար ճգնաժամ, խախտվում են մարդկանց իրավունքները, մասնավորապես բացահայտ բարոյական ու իրավական առումներով կոպտորեն ոտնահարվում են Արցախի Հանրապետության ազգաբնակչության՝ 120.00 բնակչի և 30.000 երեխայի հիմնարար իրավունքները և ազատությունները: Ուստի հողվածում այն տեսակետն է արտահայտվում, որ անհրաժեշտ է ՄԱԿ-ի անվտանգության համակարգի լուրջ վերանայում և բարեփոխում, ներպետական և միջազգային իրավական նոր երաշխիքների ստեղծում՝ խաղաղ և կայուն զարգացման նպատակներն իրապես կյանքի կոչելու համար:

Բանալի բառեր՝ Միավորված ազգերի կազմակերպություն (ՄԱԿ), նպատակ, կայուն զարգացում, Կայուն զարգացման նպատակներ (ԿՀՆ), Հայաստանի Հանրապետություն, Սահմանադրություն, սահմանադրական նորմեր, սկզբունքներ, երաշխիքներ, կառուցակարգեր:

Նպատակն այն ցանկալի, դրական արդյունքն է, որին հասնելու համար սուբյեկտը կամ սուբյեկտները ձեռնարկում են որոշակի ծրագրված գործողություններ կամ ծավալում շարունակական գործունեություն: Լինելով բազմիմաստ և բազմաշերտ հասկացություն՝ այն ուսումնասիրվում է փիլիսոփայության, հասարակագիտության, հոգեբանության, իրավագիտության, սոցիոլոգիայի, քաղաքագիտության, պատմության, տվյալագիտության, նպատակաբանության (թելեոլոգիայի) և այլ գիտությունների կողմից, տրվել են տարբեր բնորոշումներ ու սահմանումներ: Անդրադառնանք դրանցից առավել տարածվածներին:

«Հաճախ լայն (կիբեռնետիկական) իմաստով նպատակ է կոչվում առհասարակ ամեն մի ինքնակարգավորվող համակարգի որևէ ալգորիթմով տրված վիճակը, որը փոփոխվող պայմաններում ստանում, պահպանում է («ձգտում է» ստանալու, պահպանելու) այդ համակարգը»¹: Հանրագիտարանային մեկնաբանությամբ՝ «Նպատակը իմաստ և ուղղություն է տալիս մար-

¹ Տե՛ս Հայկական սովետական հանրագիտարան, Հ. 8, Երևան: Հայկական ՍՍՀ գիտությունների ակադեմիա, 1982, էջ 396:

դու գործունեությանը, նրանով գիտակցական են դառնում առանձին գործողություններ և ամբողջ գործունեությունը. այդ է արտահայտում հասարակական կյանքի նպատակահարմարություն հասկացությունը: Այսպիսով, նպատակաուղղված գործունեությունը վերափոխիչ գործունեություն է²»:

Վերջին դիտարկումը չենք կարող միանշանակ ընդունել, քանի որ նպատակաուղղված գործունեության ոչ բոլոր դրսևորումներն են վերափոխիչ, օրինակ՝ երբեք այդպիսին չեն կարող որակվել կազմակերպված հանցավոր գործունեությունը, ահաբեկչությունը, վարձկանությունը և մյուս պատերազմական և այլ հանցանքները, տարաբնույթ իրավախախտումները, այլ պարսավելի արարքները:

Մասնագիտական գրականության մեջ դասակարգվում են կոնկրետ և աբստրակտ (վերացական)³, ինչպես նաև մոտակա ու վերջնական նպատակներ⁴: Կարծում ենք՝ «վերջնական նպատակ» հասկացությունը պայմանական է, քանի որ հասնելով որոշակի նպատակի իրականացմանը՝ սուբյեկտը ձևավորում է նոր նպատակ՝ միտված զարգացման նոր աստիճանի ձեռքբերմանը:

Իրենց ընդգրկուն բնույթով և կարևորությամբ, ընդունման ընթացակարգով և բարեփոխիչ առաքելությամբ առանձնանում են Միավորված ազգերի կազմակերպության Կայուն զարգացման նպատակները (ԿՀՆ)՝ հաստատված ՄԱԿ-ի անդամ-պետությունների առաջնորդների կողմից 2015թ. սեպտեմբերին կայացած պատմական գագաթնաժողովի ժամանակ: Նշված նպատակները պաշտոնապես ուժի մեջ են մտել 2016 թվականի հունվարի 1-ից՝ փոխարինելով Հազարամյակի զարգացման նպատակներին, որոնց ժամկետը լրացել էր 2015 թվականի վերջին:

ԿՀՆ-երը (SDGs) նախատեսված են տասնհինգ տարվա համար՝ 2015 թվականից մինչև 2030 թվականը: Սահմանված են 17 նպատակ և 169 յուրահատուկ թիրախ, որոնք ներառված են «Կայուն զարգացման 2030 օրակարգ»-ում, համաձայն որի՝ «Առաջնորդվելով կայուն զարգացման՝ բոլորին վերաբերող նպատակներով՝ պետությունները պետք է համախմբեն իրենց ջանքերը՝ վերացնելու աղքատությունն իր բոլոր ձևերով, պայքարելու անհա-

² Նույն տեղում, էջ 396:

³ Ст'ю Философская энциклопедия, Под ред. Ф. В. Константинова, Т. 5, М., 1970, էջ 459:

⁴ Ст'ю Макаров М. Г., Категория “цель” в марксистской философии и критика телеологии, Л., 1997, էջ 24:

վասարությունների դեմ և լուծելու կլիմայի փոփոխության հետ կապված խնդիրները՝ միաժամանակ հետևելով, որ ոչ ոք չանտեսվի»⁵:

Այսպիսով, 2015 թվականին 193 պետություն համաձայնության եկան 17 նպատակների շուրջ⁶, որոնք սույն հոդվածում կներկայացնենք ՀՀ Սահմանադրության նորմ-նպատակների հետ համեմատադրական վերլուծության մեթոդով:

Նպատակ 1. Ոչ աղքատությանը. ամենուրեք վերացնել աղքատությունն իր բոլոր դրսևորումներով ու ձևերով:

ՀՀ Սահմանադրության նախաբանում (պրեամբուլայում), որպես հայ ժողովրդի կողմից Սահմանադրության ընդունման նպատակ, ի թիվս այլ առաջնահերթությունների ամրագրված է «ապահովելու համար ... **ընդհանուր բարեկեցությունը**», իսկ առաջին՝ անփոփոխելի հոդվածում, որպես Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական բնութագիր, սահմանված է **սոցիալական պետությունը**⁷:

Սահմանադրության՝ տնտեսական կարգին նվիրված 11-րդ հոդվածում նախատեսված է, որ Հայաստանի Հանրապետության տնտեսական կարգի հիմքը մասնավոր սեփականության, տնտեսական գործունեության ազատության, ազատ տնտեսական մրցակցության վրա հիմնված սոցիալական շուկայական տնտեսությունն է, որը պետական քաղաքականության միջոցով ուղղված է **ընդհանուր տնտեսական բարեկեցությանը** և սոցիալական արդարությանը:

Սահմանադրության 83-րդ հոդվածը վերաբերում է սոցիալական ապահովությանը և սահմանում է, որ «Յուրաքանչյուր ոք, օրենքին համապատասխան, ունի մայրության, բազմազավակության, հիվանդության, հաշմանդամության, աշխատավայրում դժբախտ պատահարների, խնամքի կարիք ունենալու, կերակրողին կորցնելու, ծերության, գործազրկության, աշխատանքը կորցնելու և այլ դեպքերում **սոցիալական ապահովության իրավունք**»⁸:

⁵ <https://worldtop20.org/global-movement/>

⁶ Միավորված Ազգերի Կազմակերպության Կայուն զարգացման նպատակների մասին տե՛ս <https://armenia.un.org/hy/sdgs>

⁷ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն (2015 թ. փոփոխություններով), Երևան, 2015:

⁸ Տե՛ս <https://www.president.am/hy/constitution-2015/>

Այսպիսով, ուղղակիորեն չամրագրելով աղքատության դեմ պայքարի կամ աղքատության հաղթահարման նպատակը՝ Սահմանադրությունը նախատեսում է «ընդհանուր բարեկեցության», «ընդհանուր տնտեսական բարեկեցության» ապահովման, սոցիալական ապահովության իրավունքի իրացման և սոցիալական պետության կայացման նպատակները՝ որպես սահմանադրական կարգի հիմունք: Այնուհանդերձ, կարծում ենք, որ **ՀՀ-ում կայանալիք սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում Սահմանադրության 86-րդ՝ «Պետական քաղաքականության հիմնական նպատակները» սահմանող հոդվածում առավել հստակ պետք է սահմանվեն սոցիալական պետության կայացման երաշխիքներն ու կառուցակարգերը՝ սահմանադրորեն ամրագրելով նաև աղքատության հաղթահարման նպատակը:** Այս պարագայում պետությունը կստանձնի պոզիտիվ սահմանադրական պատասխանատվություն՝ հասարակության բոլոր շերտերի համար ապահովելու արժանապատիվ կենսապայմաններ և ստեղծելու անհրաժեշտ նախադրյալներ՝ աղքատությունը հաղթահարելու համար:

Նպատակ 2. Ոչ սովին. վերացնել սովը, հասնել պարենային ապահովության և բարելավված սննդի, խթանել գյուղատնտեսության կայուն զարգացումը:

Երկրորդ նպատակը առաջին նպատակի օրգանական շարունակությունն է, քանի որ «Ո՛չ աղքատությանը» քաղաքականությունը նախ ենթադրում է սովի վերացում, մարդու կենսապահովման նվազագույն զամբյուղի երաշխավորում, պարենային անվտանգության՝ որպես պետության անվտանգային համակարգի բաղկացուցիչ մասի ապահովում, անձանց սոցիալական ապահովության երաշխավորված համակարգի ստեղծում:

Նպատակ 3. Առողջություն և բարեկեցություն. ապահովել առողջ կյանք և խթանել բարեկեցություն բոլորի համար՝ անկախ տարիքից:

ՄԱԿ-ի կայուն զարգացման երրորդ նպատակի առաջին մասը՝ առողջության և առողջ կյանք ապահովելու վերաբերյալ, համապատասխանում է ՀՀ Սահմանադրության 85-րդ՝ «**Առողջության պահպանությունը**» հոդվածին, ըստ որի՝

«1. Յուրաքանչյուր ոք, օրենքին համապատասխան, ունի առողջության պահպանման իրավունք:

2. Օրենքը սահմանում է անվճար հիմնական բժշկական ծառայությունների ցանկը և մատուցման կարգը»⁹:

Երրորդ նպատակի՝ բարեկեցության խթանման վերաբերյալ մասը համահունչ է առաջին և երկրորդ նպատակներին:

Բացի դրանից՝ **պետության քաղաքականության հիմնական նպատակների մասին 86-րդ հոդվածը սահմանում է պետության պոզիտիվ սահմանադրական պատասխանատվությունը՝**

ա) իրականացնելու բնակչության առողջության պահպանման և բարելավման ծրագրեր, ստեղծելու արդյունավետ և մատչելի բժշկական սպասարկման պայմաններ **(7-րդ կետ),**

բ) խթանելու բարեգործությունը՝ մշակութային, կրթական, գիտական, առողջապահական, մարզական, սոցիալական և այլ հաստատությունների հիմնադրման, ֆինանսավորման, ինչպես նաև դրանց ֆինանսական անկախության ապահովման նպատակով **(16-րդ կետ):**

Սահմանադրությունը նախատեսում է իրենց երեխաների դաստիարակության, կրթության, առողջության, լիարժեք ու ներդաշնակ զարգացման մասին հոգ տանելու՝ ծնողների իրավունքը և պարտականությունը: Բարեկեցիկ կյանքի, լիարժեք և ներդաշնակ զարգացման գրավականներից է որակյալ կրթության ապահովումը, որը սահմանադրորեն միանգամայն տեղին ամրագրվում է որպես ծնողի և՛ իրավունք, և՛ պատականություն¹⁰:

Միաժամանակ կարծում ենք, որ երեխաների կրթությունը պետք է ոչ միայն պետական քաղաքականության մաս կազմի, այլև ուղղակի սահմանվի որպես նրա պոզիտիվ պարտականություն:

Աշխատանքային պայմանների մասին Սահմանադրության 82-րդ հոդվածը սահմանում է՝ «Յուրաքանչյուր աշխատող, օրենքին համապատասխան, ունի առողջ, անվտանգ և արժանապատիվ աշխատանքային պայմանների, առավելագույն աշխատաժամանակի սահմանափակման, ամենօրյա և շաբաթական հանգստի, ինչպես նաև ամենամյա վճարովի արձակուրդի իրավունք»: Հաշմանդամության կանխարգելման, բուժման, հաշմանդամների առողջության վերականգնման ծրագրերի իրականացման, հասարակական կյանքին հաշմանդամների մասնակցության խթանման մասին նախատեսված է Սահմանադրության 86-րդ հոդվածի 8-րդ կետում: Հարկ է նկատ

⁹ Տե՛ս <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=102510>:

¹⁰ Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրության 36-րդ հոդվածի 1-ին մաս:

տել, որ ներառական մոտեցումը չի սահմանափակվում միայն հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների պաշտպանությամբ, նաև արտահայտվում է ներառականության սկզբունքի առավել լայն կիրառմամբ, սոցիալապես խոցելի այլ խմբերի՝ միայնակ կամ բազմազավակ մայրերի, փախստականների, բռնի տեղահանվածների ներգրավմամբ:

Առողջություն և բարեկեցություն ապահովելու նպատակն իրականացնելն առավել բարդ է դառնում արտակարգ և ռազմական դրության ժամանակ, մասնավորապես 2020 թվականին մարդկությանը պատուհասած նոր կորոնավիրուս (COVID-19) համավարակի և պատերազմների պայմաններում: Նման իրավիճակները պետություններից, ՄԱԿ-ից և այլ միջազգային կազմակերպություններից լրացուցիչ երաշխիքներ և ջանքեր են պահանջում:

Նպատակ 4. Որակյալ կրթություն. ապահովել ներառական ու համապատասխան որակյալ կրթություն բոլորի համար և խթանել ողջ կյանքի համար ուսման հնարավորություններ:

Նշված նպատակին համահունչ է ՀՀ Սահմանադրության 15-րդ հոդվածը՝ «Մշակույթի, կրթության, գիտության խթանումը, հայոց լեզվի և մշակութային ժառանգության պաշտպանությունը» վերնագրով, որի համաձայն՝

«1. Պետությունը խթանում է մշակույթի, կրթության և գիտության զարգացումը:

2. Հայոց լեզուն և մշակութային ժառանգությունը պետության հոգածության և պաշտպանության ներքո են»¹¹:

Իսկ 38-րդ հոդվածը սահմանում է **կրթության հիմնարար իրավունքը**՝ սահմանելով, որ յուրաքանչյուր ոք ունի կրթության իրավունք: Պարտադիր կրթության ծրագրերը և տևողությունը սահմանվում են օրենքով: Պետական ուսումնական հաստատություններում միջնակարգ կրթությունն անվճար է:

Յուրաքանչյուր ոք օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով ունի մրցութային հիմունքներով պետական բարձրագույն և այլ մասնագիտական կրթական հաստատություններում անվճար կրթություն ստանալու իրավունք:

Պետության քաղաքականության հիմնական նպատակները սահմանող 86-րդ հոդվածի 13-րդ կետում Սահմանադրությունն ամրագրում է պետու-

¹¹ Նույն տեղում:

թյան պոզիտիվ սահմանադրական պատասխանատվությունը՝ **զարգացնելու անվճար բարձրագույն և այլ մասնագիտական կրթությունը:**

«Բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության մասին» օրենքը, որը ընդունվել է 2004 թվականի դեկտեմբերի 14-ին և կարգավորում է Հայաստանի Հանրապետությունում բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության բնագավառում իրավական, կազմակերպական և ֆինանսական հարաբերությունները, 3-րդ հոդվածի 15-րդ կետում սահմանում է որակի ապահովման հասկացությունը՝ «(15) **որակի ապահովում**՝ պետական կրթական չափորոշիչներին և հավատարմագրման չափանիշներին կրթության որակի համապատասխանության և բարելավման անընդհատ գործընթաց»¹²:

Հատկանշական է, որ Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել է **Հայաստանի Հանրապետության կրթության՝ մինչև 2030 թվականը զարգացման պետական ծրագիրը**¹³, որն ունի օրենքի կարգավիճակ և մշակվել է համապատասխան ներպետական և միջազգային իրավական ակտերի հաշվառմամբ՝ մասնավորապես ելնելով «Հայաստանի Հանրապետության ստանձնած միջազգային հանձնառություններից՝ ներառյալ Միացյալ ազգերի կազմակերպության կայուն զարգացման 2030 օրակարգը, մասնավորապես Կայուն զարգացման նպատակ 4-ը և հարակից նպատակները՝ աղքատության վերացում, գենդերային հավասարություն, արդարություն, արտադրողական զբաղվածություն և արժանապատիվ աշխատանք բոլորի համար, ինչպես նաև մարդու իրավունքների և հակախտրականության վրա հիմնված մոտեցումներն ու «ոչ ոքի չանտեսելու» սկզբունքը¹⁴»: Սակայն, ի հեճուկս «ոչ ոքի չանտեսելու» սկզբունքի, ՄԱԿ-ի և մյուս միջազգային կազմակերպությունների հայտարարած մարդու իրավունքների գերակայության և մյուս հիմնարար դրույթների, կոպտորեն խախտվում են Արցախի Հանրապետության ազգաբնակչության բոլոր հիմնարար իրավունքները, այդ թվում՝ կրթության իրավունքը, անտեսվում են գոյութենական իրավունքներին սպառնացող իրական վտանգները: Նման պայմաններում անհնարին է դառնում ՄԱԿ-ի կայուն զարգացման նպատակների իրականացումը:

¹² Տե՛ս <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=25820>

¹³ Տե՛ս <https://escs.am/am/news/11602>

¹⁴ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության կրթության՝ մինչև 2030 թվականը զարգացման պետական ծրագիր, Երևան, 2022, էջ 4:

Ուստի անհրաժեշտ ենք համարում, որ ՀՀ-ն՝ որպես ՄԱԿ-ի անդամ պետություն, հանդես գա առաջարկությամբ՝ ՄԱԿ-ի անվտանգության համակարգի լուրջ վերանայման և բարեփոխման, ներպետական և միջազգային իրավական նոր երաշխիքների ստեղծման վերաբերյալ: Նաև անվիճելի ենք համարում կայուն զարգացման և առաջընթացի գործում որակյալ կրթության և գիտության նշանակությունը:

Ազգային ժողովը 2021 թվականի մարտի 24-ին ընդունեց «Բարձրագույն կրթության և գիտության մասին» օրենք, սակայն Հանրապետության նախագահը չստորագրեց այն և վիճարկեց օրենքի սահմանադրականության հարցը՝ դիմելով ՀՀ Սահմանադրական դատարան:

Սահմանադրական դատարանը նշված օրենքը ճանաչեց ՀՀ Սահմանադրության 38-րդ հոդվածի 3-րդ մասին՝ բուհերի ինքնակառավարման և սկադեմիական ազատության սկզբունքներին հակասող, ուստի և անվավեր¹⁵:

Գտնում ենք, որ նոր՝ ընդունվելիք օրենքում հստակ կերաշխավորվեն վերոնշյալ սկզբունքները, և առանցքային նշանակություն կտրվի բարձրագույն կրթության որակի ապահովմանը:

Մեր կարծիքով՝ **ՀՀ կրթության ոլորտը կարգավորող օրենսդրությունը համակարգելու և նոր կողիֆիկացված ակտ՝ ՀՀ կրթական օրենսգիրք ընդունելու անհրաժեշտություն կա:** Այս դեպքում ողջ կրթական համակարգն իր բոլոր օղակներով կդառնա համալիր և արդյունավետ նորմատիվ իրավական կարգավորման միասնական առարկա՝ սահմանափակելով և հնարավորինս նվազագույնի հասցնելով օրենսդրական հակասությունները և իրավական նորմերի տարընթերցումները:

Նպատակ 5. Գենդերային հավասարություն. հասնել գենդերային հավասարության և զորացնել բոլոր կանանց ու աղջիկներին:

Նշված նպատակին համապատասխան՝ Սահմանադրության 30-րդ հոդվածը սահմանում է, որ **կանայք և տղամարդիկ իրավահավասար են**, իսկ 35-րդ հոդվածի 2-րդ մասն ամրագրում է, որ ամուսնանալիս, ամուսնության ընթացքում, ամուսնալուծվելիս կինը և տղամարդն ունեն հավասար իրավունքներ: Հոդված 16-ի համաձայն՝ մայրությունը և մանկությունը պետության հատուկ պաշտպանության և հովանավորության ներքո են: Իսկ 57-

¹⁵ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրական դատարանի 2021թ. օգոստոսի 2-ի որոշումը՝ ՍԴՈ-1608 // <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=155095>:

րդ հողվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «Մայրության հետ կապված պատճառներով աշխատանքից ազատելն արգելվում է: Յուրաքանչյուր աշխատող կին ունի հղիության և ծննդաբերության դեպքում վճարովի արձակուրդի իրավունք: Յուրաքանչյուր աշխատող ծնող երեխայի ծննդյան կամ երեխայի որդեգրման դեպքում ունի արձակուրդի իրավունք»: Վերջին պարբերության համաձայն՝ արձակուրդի իրավունքից կարող է օգտվել յուրաքանչյուր աշխատող ծնող՝ լինի հայր, թե մայր: 86-րդ հոդվածում տնտեսական, սոցիալական և մշակութային ոլորտներում պետության քաղաքականության հիմնական նպատակներից է կանանց և տղամարդկանց միջև փաստացի հավասարության խթանումը:

Նկատենք, որ Սահմանադրությամբ նախատեսված մարդու և քաղաքացու բոլոր իրավունքները հավասարապես նախատեսված են և՛ տղամարդկանց, և՛ կանանց համար: Եվ ընդհանրապես, կարող ենք արձանագրել, որ ՀՀ օրենսդրությամբ պահպանվում է գենդերային հավասարության սկզբունքը, և չկա սեռի հատկանիշով որևէ խտրական վերաբերմունք մարդկանց հանդեպ:

Վերջին շրջանում ՀՀ պետական պաշտոններում, դիվանագիտական, քաղաքական գործունեության մեջ ավելի շատ կանայք են ներգրավվում և մասնակցում բարձր մակարդակներում որոշումների ընդունման գործընթացներին:

ՄԱԿ-ի ԿՁՆ-երի շարքում 6-րդ և 7-րդ նպատակներն են.

Նպատակ 6. Մաքուր ջուր և սանիտարական պայմաններ. ապահովել հասանելիություն և կայուն ձևով կառավարել ջուրն ու սանիտարական պայմանները բոլորի համար:

Նպատակ 7. Մատչելի և մաքուր էներգիա. ապահովել բոլորի համար մատչելի, հուսալի, կայուն և ժամանակակից էներգիայի հասանելիություն:

ՀՀ Սահմանադրությունն առանձին դրույթներ չի ներառում մատչելի և մաքուր էներգիայի, սանիտարական պայմանների կամ ջրի մասին, փոխարենը բովանդակում է «Շրջակա միջավայրի պահպանությունը և կայուն զարգացումը» վերնագրված 12-րդ հոդվածը, որ 1-ին մասում ամրագրված է պետության պոզիտիվ սահմանադրական պատասխանատվությունը՝ խթանելու շրջակա միջավայրի պահպանությունը, բարելավումը և վերականգնումը, բնական պաշարների ողջամիտ օգտագործումը՝ ղեկավարվելով կայուն զարգացման սկզբունքով և հաշվի առնելով պատասխանատվությունն

ապագա սերունդների առջև: Իսկ հողվածի 2-րդ մասը վերաբերում է մարդու պոզիտիվ պարտականությանը՝ հոգ տանելու շրջակա միջավայրի պահպանության մասին:

12-րդ հոդվածը հատկանշական է նրանով, որ թե՛ վերնագրում, թե՛ բովանդակության մեջ ամրագրում է **կայուն զարգացման սկզբունքը**, որն անհնար է կյանքի կոչել առանց բնական պաշարների արդյունավետ և խնայողաբար օգտագործման և վերարտադրության ապահովման:

21-րդ դարում խմելու ջրի, քաղցրահամ ջրի պաշարների պահպանումն ու խնայողաբար օգտագործումը մարդկության առջև ծառացած գերխնդիրներից է, որին ՄԱԿ-ը անդրադարձել է իր մի շարք փաստաթղթերում: Այս առումով գտնում ենք, որ Հայաստանի Հանրապետությունում տարածաշրջանի միակ քաղցրահամ ջրի ավազանի՝ Սևանա լճի էկոհամակարգի հավասարակշռության, ֆլորայի և ֆաունայի պահպանության, ջրի մաքրության հիմնախնդիրները սահմանադրական ձևակերպումներ պետք է ստանան և դառնան պետական քաղաքականության հիմնական նպատակներից մեկը:

Նպատակ 8. Արժանապատիվ աշխատանք և տնտեսական աճ. խթանել կայացած, ներառական և կայուն տնտեսական աճը, լիարժեք և արտադրողական զբաղվածությունը և արժանապատիվ աշխատանքը բոլորի համար:

Աշխատանքի ընտրության ազատությանը և աշխատանքային իրավունքներին է նվիրված Սահմանադրության 57-րդ հոդվածը, որի 1-ին մասի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք ունի աշխատանքի ազատ ընտրության իրավունք»: Սահմանադրորեն նախատեսված չէ յուրաքանչյուրի աշխատանքի իրավունքը, քանի որ այդ դեպքում համապատասխանաբար կնախատեսվեր պետության պոզիտիվ սահմանադրական պատասխանատվությունը՝ յուրաքանչյուրի համար պարտադիր ապահովելու աշխատանք, ինչը շուկայական տնտեսության պայմաններում անհնարին է, բայց դա չի նշանակում, որ պետությունը չպետք է խրախուսի աշխատատեղերի ստեղծումը, չպետք է նախադրյալներ ստեղծի քաղաքացիների զբաղվածության ապահովման, յուրաքանչյուրի կողմից իրեն համապատասխան աշխատանք ազատորեն ընտրելու հնարավորության համար:

Սահմանադրության 82-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր աշխատող, օրենքին համապատասխան, ունի առողջ, անվտանգ և արժանապատիվ աշխատանքային պայմանների, առավելագույն աշխատաժամանակի

սահմանափակման, ամենօրյա և շաբաթական հանգստի, ինչպես նաև ամենամյա վճարովի արձակուրդի իրավունք: Իսկ 86-րդ հոդվածում՝ տնտեսական, սոցիալական և մշակութային ոլորտներում պետության քաղաքականության հիմնական նպատակների շարքում որպես երկրորդ նպատակ են սահմանված բնակչության զբաղվածության խթանումը և աշխատանքի պայմանների բարելավումը: ՄԱԿ-ի այս նպատակի համատեքստում կարևորում ենք 84-րդ հոդվածը, որի համաձայն՝

1. Յուրաքանչյուր կարիքավոր և տարեց մարդ, օրենքին համապատասխան, ունի արժանապատիվ գոյության իրավունք:

2. Նվազագույն աշխատավարձի չափը սահմանվում է օրենքով:

Նշված սահմանադրական նորմերը սոցիալական պետության կարևոր բնութագրիչներից են:

Գտնում ենք, որ ՀՀ-ում կայանալիք սահմանադրական փոփոխությունների դեպքում պետք է վերանայվեն և լրացվեն գործող Սահմանադրության 86-րդ հոդվածում առկա պետության քաղաքականության հիմնական նպատակները՝ հիմք ընդունելով ՄԱԿ-ի կայուն զարգացման նպատակները, այդ թվում նաև ներքոհիշյալ 9- 16-րդ նպատակները.

Նպատակ 9. Արդյունաբերություն, նորարարություն և ենթակառուցվածք. ստեղծել դիմակայուն ենթակառուցվածքներ, աջակցել ներառական և կայուն արդյունաբերության զարգացմանը և խթանել նորարարությունը:

Նպատակ 10. Կրճատված անհավասարություն. կրճատել անհավասարությունը երկրներում և դրանց միջև¹⁶:

Նպատակ 11. Կայուն քաղաքներ և համայնքներ. քաղաքները և մարդկանց բնակավայրերը դարձնել ներառական, դիմակայուն, անվտանգ և կայուն:

Նպատակ 12. Պատասխանատու սպառում և արտադրություն. ապահովել սպառման և արտադրության կայուն մոդելներ:

Նպատակ 13. Գործունեություն՝ ի նպաստ կլիմայի. ձեռնարկել անհապաղ գործողություններ՝ պայքարելու կլիմայի փոփոխության և դրա ազդեցությունների դեմ¹⁷:

¹⁶ ՄԱԿ-ի Կայուն զարգացման 10-րդ նպատակն իր երրորդ մասով՝ կրճատել անհավասարությունը երկրների միջև, չի կարող միայն մեկ պետության վերաբերել, այն ընդհանրական խնդիր է առաջադրում:

Նպատակ 14. Կյանքը ջրի տակ. ապահովել օվկիանոսների, ծովերի և ջրային պաշարների պահպանությունը և կայուն օգտագործումը՝ հանուն կայուն զարգացման:

Նպատակ 15. Կյանքը ցամաքում. պահպանել, վերականգնել և խթանել ցամաքային էկոհամակարգերի կայուն օգտագործումը, ապահովել անտառների կայուն կառավարումը, պայքարել անապատացման դեմ, դադարեցնել և շրջադարձել հողերի վատթարացումը, կասեցնել կենսաբազմազանության կորուստը:

Նպատակ 16. Խաղաղություն, արդարություն և ամուր հաստատություններ. խթանել խաղաղ և ներառական հասարակությունների կառուցումը՝ հանուն կայուն զարգացման, բոլորի համար հասանելի դարձնել արդարությունը, բոլոր մակարդակներում ստեղծել արդյունավետ, հաշվետու և ներառական հաստատություններ:

Նշված նպատակները կարևոր ու արդիական են և ոչ միայն սահմանադրական ամրագրում, այլև ընդգրկուն իրավական կարգավորում, մշակված համալիր ծրագրեր և պետական ու միջազգային համապատասխան քաղաքականության իրականացում են պահանջում: Նշենք հատկապես խաղաղության հաստատման, արդարության կայացած ինստիտուտների հզորացման մասին 16-րդ նպատակը, որն օրախնդիր պահանջ է՝ ծառացած պետությունների, միջազգային կազմակերպությունների և համաշխարհային հանրության առջև:

Եվ վերջապես, ՄԱԿ-ի կայուն զարգացման վերջին՝ 17-րդ նպատակն է.

Համագործակցություն՝ նպատակների համար. ուժեղացնել կայուն զարգացման իրագործման միջոցները և ակտիվացնել գլոբալ գործընկերությունը հանուն այս նպատակի:

Ցավոք, վերոնշյալ բոլոր նպատակները կմնան որպես բարի ցանկություններ, եթե դրանք իրականություն դարձնելու համար միջազգային հանրությունը և պետությունները համատեղ ու հետևողական ջանքեր չգործադրեն:

Այսպիսով, ՄԱԿ-ի կայուն զարգացման նպատակների մի մասն արտացոլված է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության դրույթներում, հիմնականում արտահայտված են նորմ-նպատակներում կամ ենթա-

¹⁷ ՄԱԿ-ի կայուն զարգացման 13-րդ և հաջորդող նպատակները ևս ընդհանրական բնույթ են կրում:

դրվում են համապատասխան հողվածներում, սակայն բացակայում են կամ անկատար են դրանց կենսագործման կառուցակարգերը:

Մնում է հուսալ, որ ՄԱԿ-ը և միջազգային այլ կազմակերպությունները, նրանց անդամ պետությունները հետամուտ կլինեն մարդկության համար կարևոր արժեքների պահպանմանը՝ ոչ միայն հռչակելով կայուն զարգացման նպատակներ, այլև գործնականում ապահովելով դրանք, ստեղծելով անվտանգության ապահովման նոր համակարգ, երաշխավորելով Երկիր մոլորակի բնակիչների, այդ թվում նաև չճանաչված պետություններում, մասնավորապես Արցախի Հանրապետությունում ապրող մարդկանց անվտանգ գոյությունն ու գործունեությունը:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Միավորված ազգերի կազմակերպության կայուն զարգացման նպատակներ// <https://armenia.un.org/hy/sdgs>
2. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն (2015թ. փոփոխություններով), Երևան, 2015:
3. <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=102510>
4. <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=25820>
5. <https://www.president.am/hy/constitution-2015/>
6. <https://worldtop20.org/global-movement/>
7. <https://escs.am/am/news/11602>
8. Հայաստանի Հանրապետության կրթության՝ մինչև 2030 թվականը զարգացման պետական ծրագիր, Երևան, 2022:
9. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրական դատարանի 2021թ. օգոստոսի 2-ի որոշում՝ ՍԴՈ-1608 // <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=155095>
10. Հայկական սովետական հանրագիտարան, Հ. 8, Հայկական ՍՍՀ գիտությունների ակադեմիա, Երևան, 1982:
11. Философская энциклопедия, Под ред. Ф. В. Константинова, Т. 5, М., 1970:
12. Макаров М. Г., Категория “цель” в марксистской философии и критика телеологии, Л., 1997.

THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS OF THE UNITED NATIONS AND THE PROVISIONS OF THE RA CONSTITUTION (COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS)

HAKOBYAN HRANUSH

*Lecturer of Gavar State University and
The Public Administration Academy of RA,*

Doctor of Law, Professor,

e-mail: hranush.hranti@gmail.com

HAKOBYAN RUZANNA

Rector of Gavar State University,

Doctor of Law, Associate Professor,

e-mail: ruzanna.hakobyan@mail.ru

The article deals with the comparative legal analysis of the Sustainable Development Goals adopted by United Nations (UN) in September, 2015 and the relevant provisions of the Constitution of the Republic of Armenia amended by the constitutional referendum in December, 2015. The authors refer to the seventeen goals of the United Nations, which were spread around the world as global goals, and analyze the relevant provisions of the RA Constitution. It is concluded that a part of the UN sustainable development goals are reflected in the Constitution, are mainly expressed in the norms-goals or are assumed in the relevant articles, but their implementation mechanisms are missing or incomplete. Although the studied goals are aimed at ensuring the sustainable development of humanity, building a reliable future, the results of their actions are not tangible during these years, and sustainable development is not guaranteed; instead the world is shaken by wars and terrorism, increase in a social, economic, political, ideological tension and humanitarian crisis are recorded, human rights are being violated, in particular, there is a gross and morally and legally impermissible violation of the fundamental rights and freedom of the 120,000 people living in the Republic of Artsakh. Therefore, the UN security system's serious review and reforms, creation of domestic and international new legal guarantees are needed in order to truly implement peaceful and sustainable development goals.

Key words: *United Nations (UN), goal, sustainable development, Sustainable Development Goals (SDG), Republic of Armenia, Constitution, constitutional norms, principles, guarantees, mechanisms.*

ЦЕЛИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ОРГАНИЗАЦИИ ОБЪЕДИНЁННЫХ НАЦИЙ И ПОЛОЖЕНИЯ КОНСТИТУЦИИ РА (СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ)

АКОБЯН ГРАНУШ

*Преподаватель Гаварского государственного университета и
Академии государственного управления РА,
доктор юридических наук, профессор
электронная почта: hranush.hranti@gmail.com*

АКОБЯН РУЗАННА

*Ректор Гаварского государственного университета
Доктор юридических наук, доцент
электронная почта: ruzanna.hakobyan@mail.ru*

Статья посвящена сравнительно-правовому анализу принятых в сентябре 2015 года Организацией Объединенных Наций (ООН) Целей устойчивого развития и соответствующих положений Конституции Республики Армения, измененных конституционным референдумом в декабре 2015 года.

Авторы цитируют семнадцать целей ООН, принятых во всём мире как глобальные цели, и анализируют соответствующие положения Конституции РА. Делается вывод о том, что часть целей устойчивого развития Организации Объединенных Наций отражена в Конституции, в основном выражена в нормах-целях или предполагается в соответствующих статьях, но механизмы их реализации отсутствуют или неэффективны.

Несмотря на то, что изучаемые цели направлены на обеспечение устойчивого развития человечества, построение надежного будущего, однако результаты их действий в течение этих лет не ощутимы, а устойчивое развитие не гарантируется, взамен мир сотрясают войны и терроризм, рост социальной, экономической, политической, идеологической напряженности, гуманитарный кризис, нарушаются права людей, в частности, имеет место грубое, морально и юридически недопустимое нарушение основных прав и свобод 120 000 жителей Республики Арцах.

Поэтому необходимо серьезно пересмотреть и реформировать систему безопасности ООН, создать новые внутригосударственные и международно-правовые гарантии для реальной реализации целей мирного и устойчивого развития.

Ключевые слова: Организация Объединенных Наций (ООН), цель, устойчивое развитие, Цели устойчивого развития, Республика Армения, Конституция, конституционные нормы, принципы, гарантии, механизмы.

Հոդվածը ներկայացվել է խմբագրական խորհուրդ 15.12.2022թ.:

Հոդվածը գրախոսվել է 22.12.2022թ.:

Ընդունվել է տպագրության 29.03.2023թ.: